

Кобзар Олена Михайлівна
*старший науковий співробітник,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу екосистемних послуг
та природоохоронних територій,
Інститут демографії та проблем якості життя
Національної академії наук України*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-426-2-6>

ВИЗНАЧЕННЯ ЗБИТКІВ ЗАВДАНИХ ДОВКІЛЛЮ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Наразі однією з ключових проблем оцінювання збитків, завданих навколишньому природному середовищу України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, слід назвати відсутність у вітчизняному законодавстві екосистемного підходу, що «базується на застосуванні відповідних наукових методологій, сфокусованих на рівні біологічних організмів і які охоплюють структуру, процеси, функції та взаємодії між організмами та навколишнім середовищем» [1, с. 210]. Так у низці методик, які було розроблено для оцінювання зазначених збитків згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» № 326 від 20.03.2022 р., екосистемний підхід фактично відсутній. Оцінювання збитків, завданих навколишньому природному середовищу, з позицій поресурсного підходу дає суттєве недоврахування їх складових та обсягів. Зазначене свідчить про необхідність включення екосистемного підходу у вітчизняне законодавство з метою визначення повного обсягу збитків за всім спектром екосистемних послуг.

Слід зазначити, що при визначенні збитків, завданих навколишньому природному середовищу України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, доцільно спиратись на вже існуючі міжнародні напрацювання та досвід щодо оцінювання екосистем та їх послуг. Це пов'язано з тим, що, по-перше, підходи та методи оцінювання екосистем та їх послуг знаходяться у постійному розвитку і відповідно дослідження та застосування передового міжнародного досвіду у цій сфері представляє як науковий, так і практичний інтерес. По-друге, пред'явлення Україною претензій щодо компенсації Російською Федерацією збитків, завданих екосистемам, серед іншого передбачає обґрунтування на міжнародному рівні обсягів та складових таких збитків.

Так, за участю міжнародного статистичного співтовариства, економістів, географів, екологів та інших науковців у відповідь на низку політичних вимог та завдань з упором на те, щоб зробити видимим внесок природи в економіку та вплив економічної та іншої діяльності людини на довкілля, було створено SEEA Ecosystem Accounting (Система еколого-економічного обліку – Екосистемний облік), яка є «просторовою комплексною статистичною основою для організації біофізичної інформації про екосистеми, вимірювання екосистемних послуг, відстеження змін у протяжності та стані екосистем, оцінки екосистемних послуг та активів та ув'язування цієї інформації з економічною та людською діяльністю» [2, с. 3].

Серед ключових положень SEEA Ecosystem Accounting, на які доцільно спиратись як на базові для визначення та обліку шкоди та збитків, завданих екосистемам України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, слід назвати такі.

1. Екосистемний облік проводиться шляхом реєстрації протягом звітного періоду таких параметрів – протяжність та стан екосистем, потоки екосистемних послуг у фізичному та грошовому вимірах, екосистемні активи у грошовому вимірі.

2. Основними рівнями обліку є національний або регіональний, тобто в контексті принаймні кількох екосистем та для кількох екосистемних послуг. Проте облік може також

здійснюватися на рівні [2, с. 43]: окремого активу екосистеми або типу екосистеми та/або однієї екосистемної послуги; одного активу екосистеми або типу екосистеми та кількох екосистемних послуг; кількох типів екосистем та однієї екосистемної послуги (облік такого типу може становити інтерес для моніторингу та розуміння динаміки надання конкретної послуги на великих площах, наприклад, глобальне регулювання клімату); земельних ділянок в країні, які мають загальні механізми землекористування або управління землею, або є об'єктом комплексної практики управління земельними ресурсами (наприклад, водозбірні басейни, національні парки).

3. В залежності від мети завдання та технічних можливостей може бути застосовано кілька альтернативних підходів: всебічний та докладний просторовий вимір екосистем та їх послуг; «мінімально-просторовий» підхід, в якому акцентується увага на широкому огляді тенденцій змін ключових типів екосистем та їх послуг.

Слід зазначити, що дослідження програми ЄС «Mapping and Assessment of Ecosystems» виявило, що зазвичай на практиці зацікавлені сторони ідентифікують значно ширший перелік послуг, ніж пропонується у офіційних міжнародних системах обліку [3]. Це свідчить про те, що ймовірно при оцінюванні збитків, завданих навколишньому природному середовищу внаслідок збройної агресії Російської Федерації, з позицій екосистемного підходу перелік складових збитку реально буде значно більшим, ніж це передбачено нині діючими офіційними методиками, а відповідно й обсяги збитків – значно більшими.

Враховуючи ключові положення SEEA Ecosystem Accounting, визначення збитків, завданих докілью України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, доцільно проводити за такими характеристиками, як негативні зміни у протяжності та стані екосистем, потоках екосистемних послуг у фізичному та грошовому вираженні, грошовому вираженні екосистемних активів. Оцінювати збитки комплексно (за всіма екосистемами та їх послугами) по всій території України з акцентуванням уваги на тенденціях змін ключових типів екосистем та послуг. А для найбільш зруйнованих,

соціально значимих, особливо цінних в екологічному контексті (природно заповідний фонд) або екосистемних послуг, що мають транскордонне поширення та ін. – доцільним є більш деталізоване (з використанням спеціальних індикаторів) визначення шкоди та збитків.

Література:

1. Ecosystems and human well-being : a framework for assessment. Millennium Ecosystem Assessment. Washington: Island press, 2003. 266 p. URL: http://pdf.wri.org/ecosystems_human_wellbeing.pdf (дата звернення: 20.09.2024).
2. SEEA Ecosystem Accounting. United nations. 2021. 407 p. URL: <https://seea.un.org/ecosystem-accounting>
3. Варуха А. Огляд підходів з оцінки екосистемних послуг через призму їхнього застосування для визначення збитків, завданих військовими діями рф на території. України / за заг. ред. О. Кравченко. Львів : «Компанія “Манускрипт”», 2022. 56 с. URL: https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/EPL_Ocinka_eco_poslug_03_CHECK.pdf (дата звернення: 20.09.2024).